ISSN:2828-6235
Impact factor:13.77

International Journal of Literature and Language Studies(IJLLS)

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING O‘QISH KOMPETENSIYASINI PIRLS VA SUN’IY INTELLEKT INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANTIRISH

Hasanova Sabohat

TerDPI magistranti

Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.21503285

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish kompetensiyasini PIRLS xalqaro baholash dasturi talablari hamda sun’iy intellekt texnologiyalari integratsiyasi asosida rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Tadqiqotda o‘quvchilarning matnni tushunish, tahlil qilish, xulosa chiqarish va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishda PIRLS metodikasi bilan sun’iy intellekt vositalarini uyg‘un qo‘llashning samaradorligi tahlil qilingan. Shuningdek, sun’iy intellekt asosidagi interaktiv ta’lim muhiti, shaxsiylashtirilgan o‘qitish yondashuvlari hamda zamonaviy raqamli texnologiyalarning o‘qish savodxonligini rivojlantirishdagi o‘rni asoslab berilgan. Tadqiqot natijalari boshlang‘ich ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik yondashuvlarni takomillashtirish va o‘quvchilarning xalqaro baholash dasturlaridagi natijalarini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich ta’lim, o‘qish kompetensiyasi, PIRLS, sun’iy intellekt, o‘qish savodxonligi, shaxsiylashtirilgan ta’lim, xalqaro baholash, raqamli texnologiyalar, tanqidiy fikrlash.

Bugungi kunda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, o‘quvchilarda XXI asr ko‘nikmalarini shakllantirish hamda ularning xalqaro baholash dasturlarida yuqori natijalarga erishishini ta’minlash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim bosqichida o‘quvchilarning o‘qish kompetensiyasini rivojlantirish ularning keyingi ta’lim bosqichlaridagi muvaffaqiyatini belgilovchi muhim omillardan biridir. O‘qish kompetensiyasi nafaqat matnni ravon o‘qish, balki uning mazmunini anglash, tahlil qilish, baholash, xulosalar chiqarish hamda olingan ma’lumotlarni turli hayotiy vaziyatlarda qo‘llay olish qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi. Shu bois dunyo ta’lim amaliyotida o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan zamonaviy yondashuvlar keng joriy etilmoqda. Xalqaro miqyosda o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini baholashda PIRLS dasturi muhim o‘rin egallaydi. Ushbu dastur boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matnni tushunish, tahlil qilish, talqin etish va undan amaliy foydalanish ko‘nikmalarini xalqaro mezonlar asosida baholash imkonini beradi. PIRLS tadqiqotlari natijalari ta’lim tizimining samaradorligini aniqlash, o‘qitish metodikalarini takomillashtirish hamda o‘quvchilarning funksional savodxonligini rivojlantirish bo‘yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishda muhim manba hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, boshlang‘ich ta’lim jarayonini PIRLS talablari asosida tashkil etish o‘quvchilarning o‘qish kompetensiyasini rivojlantirishning samarali yo‘llaridan biri sanaladi. So‘nggi yillarda sun’iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi ta’lim sohasida yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Sun’iy intellekt asosidagi platformalar va raqamli vositalar ta’lim jarayonini shaxsiylashtirish, o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash, ularning bilim darajasini tahlil qilish hamda mos topshiriqlarni tavsiya etish imkonini yaratmoqda. Bunday texnologiyalar o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan qiziqishini oshirish, tezkor teskari aloqa berish, mustaqil ta’lim ko‘nikmalarini rivojlantirish va o‘qituvchining metodik faoliyatini qo‘llab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

PIRLS metodologiyasi bilan sun’iy intellekt imkoniyatlarini integratsiya qilish o‘quvchilarning o‘qish kompetensiyasini rivojlantirishda innovatsion yondashuv sifatida namoyon

bo‘lmoqda. Mazkur integratsiya orqali o‘quvchilarning matnni chuqur anglash, tanqidiy va mantiqiy fikrlash, axborotni tahlil qilish hamda o‘z fikrini asosli bayon etish kompetensiyalarini samarali rivojlantirish mumkin. Shu bilan birga, sun’iy intellekt vositalari yordamida PIRLS formatidagi topshiriqlarni avtomatik yaratish, ularning bajarilishini tahlil qilish va o‘quvchilarning individual rivojlanish dinamikasini monitoring qilish imkoniyati kengayadi.

Mazkur maqolaning maqsadi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish kompetensiyasini PIRLS xalqaro baholash dasturi talablari hamda sun’iy intellekt texnologiyalari integratsiyasi asosida rivojlantirishning nazariy asoslari va amaliy imkoniyatlarini tahlil qilish, shuningdek, ushbu yondashuvni ta’lim jarayoniga samarali tatbiq etish bo‘yicha ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Boshlang‘ich ta’limda o‘qish kompetensiyasini rivojlantirish o‘quvchilarning nafaqat matnni o‘qish tezligi, balki uning mazmunini anglash, muallif g‘oyasini aniqlash, matndagi asosiy va ikkinchi darajali ma’lumotlarni ajratish, dalillarni tahlil qilish hamda o‘qilgan axborot asosida mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantirishni nazarda tutadi. PIRLS baholash tizimida aynan ushbu kompetensiyalar ustuvor hisoblanadi. Shuning uchun dars jarayonida matn bilan ishlash metodikasini xalqaro mezonlarga mos ravishda tashkil etish muhim pedagogik vazifa sanaladi.

PIRLS metodologiyasida o‘quvchilarning o‘qish faoliyati ikki asosiy yo‘nalish — badiiy tajriba orttirish hamda axborot olish va undan foydalanish maqsadlariga asoslanadi. Har ikki yo‘nalish bo‘yicha o‘quvchilarning matndan ma’lumotni topish, bevosita xulosa chiqarish, matn mazmunini talqin qilish va matnning mazmuni hamda til xususiyatlarini baholash ko‘nikmalari baholanadi. Shu sababli boshlang‘ich sinf darsliklari va o‘quv topshiriqlarini ushbu mezonlarga mos ravishda takomillashtirish o‘quvchilarning xalqaro baholash dasturlaridagi natijalarini yaxshilashga xizmat qiladi. Sun’iy intellekt texnologiyalari ushbu jarayonni yanada samarali tashkil etish imkonini beradi. Jumladan, sun’iy intellekt asosidagi platformalar yordamida o‘quvchilarning bilim darajasi diagnostika qilinadi, ularning o‘zlashtirish sur’ati tahlil qilinadi hamda individual ehtiyojlariga mos topshiriqlar tavsiya etiladi. Adaptiv ta’lim tizimlari har bir o‘quvchi uchun murakkablik darajasi bosqichma-bosqich oshib boradigan matnlar va mashqlarni taklif etishi natijasida o‘qish kompetensiyasining izchil rivojlanishiga erishiladi.

Sun’iy intellektdan foydalanish o‘qituvchining metodik faoliyatini ham qo‘llab-quvvatlaydi. Masalan, sun’iy intellekt vositalari yordamida PIRLS formatidagi matnlar va ularga mos turli darajadagi savollarni qisqa vaqt ichida yaratish, javoblarni avtomatik tahlil qilish, o‘quvchilarning uchrayotgan qiyinchiliklarini aniqlash hamda individual tavsiyalar ishlab chiqish mumkin. Bu esa o‘qituvchining vaqtini tejash bilan birga ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilan ishlashda sun’iy intellektning interaktiv imkoniyatlaridan foydalanish alohida ahamiyatga ega. Virtual yordamchilar, aqlli o‘quv platformalari va dialogli tizimlar o‘quvchilarga matn yuzasidan savollar berish, tushunmagan o‘rinlarini aniqlashtirish hamda o‘z fikrlarini erkin ifodalash imkonini yaratadi. Natijada o‘quvchilarda o‘qishga nisbatan ichki motivatsiya kuchayadi, mustaqil fikrlash va muloqot qilish kompetensiyalari rivojlanadi. PIRLS va sun’iy intellekt integratsiyasiga asoslangan darslarni tashkil etishda o‘qituvchi ta’lim jarayonining boshqaruvchisi va yo‘naltiruvchisi sifatida faoliyat yuritadi. Sun’iy intellekt tavsiyalar beruvchi vosita bo‘lib xizmat qilsa-da, o‘quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda topshiriqlarni tanlash, ularnitarbiyaviy maqsadlar bilan uyg‘unlashtirish hamda natijalarni pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilish o‘qituvchining asosiy vazifasi bo‘lib qoladi. Shu sababli sun’iy intellektni pedagogni almashtiruvchi emas, balki uning kasbiy faoliyatini qo‘llab-quvvatlovchi texnologiya sifatida qo‘llash maqsadga muvofiqdir.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, PIRLS yondashuvini sun’iy intellekt imkoniyatlari bilan uyg‘unlashtirish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining matnni tushunish darajasini oshirish, tanqidiy va mantiqiy fikrlashini rivojlantirish, individual ta’lim trayektoriyasini yaratish hamda o‘qish

kompetensiyasini tizimli ravishda shakllantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Mazkur integratsiya ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish bilan birga, o'quvchilarni zamonaviy axborot jamiyatida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishga tayyorlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Foy, P., Drucker, K. T. (2023). PIRLS 2021 International Results in Reading. Boston College, TIMSS&PIRLS International Study Center.
2. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2021). 21st-Century Readers: Developing Literacy Skills in a Digital World. Paris: OECD Publishing.
3. UNESCO. (2023). Guidance for Generative AI in Education and Research. Paris: UNESCO.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida. Toshkent.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2017). Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida. Toshkent.
6. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. (2023). Boshlang'ich ta'lim fanlari bo'yicha milliy o'quv dasturi. Toshkent.